

بررسی شرایط حاکم بر انتخاب، عزل و استیضاح وزیران

علیرضا بیرجندی

دکترای حقوق عمومی دانشگاه تهران

چکیده

یکی از کارویژه های مهم قوه مقننه نظارت این نهاد بر امور جاری کشور و اجرای قانون ها به وسیله قوه مجریه است. در این جهت، قانون گذار اساس برخی ابزارهای نظارتی را برای مجلس شورای اسلامی به رسمیت شناخته است. انتخاب وزیران از سوی رئیس جمهور و استیضاح آنان توسط مجلس، از اهرم های مهم تعامل و توازن قوا محسوب می شود. پژوهش حاضر با هدف بررسی و مرور شرایط حقوقی حاکم بر انتخاب، عزل و استیضاح وزیران در نظام جمهوری اسلامی ایران انجام شده است. بدین منظور، منابع کتابخانه ای اعم از قانون اساسی، متون حقوقی، پژوهش های پیشین و رویه های مجلس شورای اسلامی مورد بررسی قرار گرفت. یافته های پژوهش نشان می دهد چارچوب کلی این فرایندها در قانون اساسی مشخص شده است اما معیارها و ضوابط دقیق در قوانین عادی تعریف نشده است. در نتیجه تدوین آیین نامه ای جامع در این زمینه ضروری به نظر می رسد.

واژگان کلیدی: مسئولیت سیاسی نظارت مجلس شورای اسلامی، انتخاب وزیران، عزل وزیران، استیضاح وزیران، هیئت

وزیران

مقدمه

انتخاب اعضای هیئت دولت و وزیران در نظام جمهوری اسلامی ایران، بر اساس اصل ۱۳۳ قانون اساسی، بر عهده رئیس جمهور است. همچنین بر اساس اصل ۸۷ قانون اساسی، مجلس شورای اسلامی می تواند با رأی عدم اعتماد به وزیران پیشنهادی، آنها را استیضاح کند. در طول دوران وزارت نیز، وزیران در برابر مجلس مسئول هستند و می توانند مورد استیضاح قرار گیرند. بررسی دقیق شرایط حقوقی حاکم بر انتخاب، عزل و استیضاح وزیران در نظام حقوقی ایران و مطالعه تطبیقی آن با سایر کشورها، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. این موضوع می تواند زمینه ساز بهبود فرایند انتخاب وزیران، تقویت نظارت پارلمانی و جلوگیری از سوء استفاده احتمالی از ابزار استیضاح باشد. بنابراین ضرورت دارد در این مقاله، شرایط حقوقی موجود مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

- شرایط حقوقی موجود در خصوص انتخاب، عزل و استیضاح وزیران در حقوق ایران به شرح زیر است:

الف) انتخاب وزیران:

در مورد قوانین انتخاب وزیران در حقوق ایران، نکات زیر قابل توجه است:

- بر اساس اصل ۱۳۳ قانون اساسی، وزیران باید توسط رئیس جمهور تعیین و به مجلس معرفی شوند. وزیران باید از میان اشخاص واجد شرایطی انتخاب شوند که تابع ایران باشند (اصل ۱۱۵ قانون اساسی). رئیس جمهور می تواند وزیران را از میان افراد غیرنماینده در مجلس انتخاب کند. پس از معرفی وزیران، مجلس باید با رأی اعتماد به آنها، موافقت نماید. عدم کسب رأی اعتماد مجلس برای وزیران در دور اول، منجر به معرفی وزیر جدید می شود. رأی عدم اعتماد مجلس به وزیر منجر به عزل وی از سمت خود می گردد. رئیس جمهور می تواند هر زمان وزیران را عزل کند (اصل ۱۳۶) وزیران در برابر رئیس جمهور و مجلس مسئول هستند. بنابراین فرایند انتخاب وزیران در چارچوب قانون اساسی و مصوبات مجلس شورای اسلامی انجام می شود.

ب) تأیید صلاحیت وزیران در مجلس:

- بر اساس اصل ۸۷ قانون اساسی، مجلس می تواند با رأی عدم اعتماد، وزیران پیشنهادی را رد کند.

در خصوص قوانین تأیید صلاحیت وزیران در مجلس شورای اسلامی، نکات زیر قابل توجه است: بر اساس اصل ۱۳۳ قانون اساسی، وزیران باید پس از معرفی توسط رئیس جمهور، از مجلس رأی اعتماد بگیرند. طبق آیین نامه داخلی مجلس، کمیسیون های تخصصی مجلس به بررسی صلاحیت عمومی وزیران می پردازند.

وزیران پیشنهادی باید در جلسات کمیسیون ها حضور یابند و به سؤالات نمایندگان پاسخ دهند. کمیسیون ها پس از بررسی های لازم، نظر موافق یا مخالف خود را به هیات رئیسه اعلام می کنند.

صحن علنی مجلس با توجه به نظر کمیسیون‌ها، به وزیران پیشنهادی رأی اعتماد می‌دهد یا رأی عدم اعتماد. در صورت عدم کسب رأی اعتماد، وزیر جدید پیشنهاد می‌شود. هر وزیر باید از اکثریت نمایندگان حاضر رأی اعتماد بگیرد. بنابراین فرایند تأیید صلاحیت وزیران در مجلس طبق قانون اساسی و آیین‌نامه داخلی انجام می‌شود.

ج) استیضاح و عزل وزیران:

-پیشینه استیضاح

وزیران در نظام حقوق اساسی ایران

درباره پیشینه استیضاح در حقوق اساسی ایران باید بیان کرد که اگر چه قانون اساسی مشروطه لفظ استیضاح را به کار نبرده است اما توضیح خواستن در برخی از اصول این قانون مورد اشعار قرار گرفته که موضوع استیضاح از مفاد آن مستفاد می‌شود. اصل ۴۲ قانون اساسی مشروطه به امکان دریافت توضیح از وزیران و لزوم پاسخ‌گویی مقام مسئول اشاره کرده بود. اگر چه اصل پیش گفته به پرسش مجلس از مقامهای قوه مجریه نیز قابل تسری بود اما در اصل ۶۵ متمم قانون پیش گفته نیز به اخذ و محاکمه وزیران حکم داده و اشعار می‌داشت: «مجلس شورای ملی یا سنا می‌توانند وزیران را در تحت مؤاخذه و محاکمه درآورند. قانونگذار اساسی در اصل ۶۷ متمم قانون اساسی نیز به آثار حقوقی استیضاح اشاره کرد و در اینباره بیان میداشت: «در صورتی که مجلس شورای ملی یا مجلس سنا با اکثریت تامه عدم رضایت خود را از هیئت وزیران یا وزیری اظهار کنند آن هیئت یا آن وزیر از مقام وزارت منعزل می‌شود. بنابراین قانون‌گذار اساسی طرح استیضاح را به درخواست مجلسین در هر موردی مجاز شمرده بود البته در اصول پیش گفته با صراحت به تعداد نصاب نماینده یا نمایندگان برای طرح استیضاح اشاره نکرده اما با توجه به اصل ۶۶ متمم قانون اساسی مشروطه که مسئولیت وزیران و سیاستی را که راجع به آنها میشود را به قانون محول کرده بود، جهت مطالعه چگونگی اجرا و احکام استیضاح باید به آیین داخلی مجالس رجوع کرد. نظام نامه داخلی دارالشورای ملی ایران مصوب ۲۹ شعبان ۱۳۲۳ق) نخستین مقرر در این باره بود که براساس فصل دوازدهم آن با عنوان در توضیح خواستن از ادارات»، به امکان کسب توضیح در قالب پرسش از وزیران اشاره کرده و سخنی از استیضاح آنان در مجلس به میان نیامده بود.

فقط فصل ششم نظام نامه داخلی مجلس شورای ملی (مصوب ۲۶ ذی الحجه ۱۳۲۷ق) در باب استیضاح و سوالات از «وزیران حاوی احکام مشخصی درباره استیضاح وزیران و چگونگی اجرای آن بود؛ البته در احکام این فصل به ضمانت اجراهای حاکم بر استیضاح اشاره نشده بود تصمیم گرفته شده دایر به اجرای موقت آیین نامه داخلی مجلس شورای ملی تنظیمی به وسیله کمیسیون منتخبه (مصوب ۱۶/۱۲/۱۳۴۳)، مصوبه دیگری بود که در فصل یازدهم آن به صورت مبسوط به مقوله استیضاح و احکام حاکم بر آن پرداخته شده بود مطابق ماده ۱۵۶ قانون پیش گفته هر نماینده ای که نقص قانون یا مسامحه در اجرای آن مشاهده می‌کرد حق داشت مستنداً به اصول ۲۷ و ۴۲ قانون اساسی وزیر یا وزیران را استیضاح کند همچنین بر اساس ماده پیش

گفته یکی دیگر از موارد امکان استیضاح مقامهای بیان شده، سوء جریان اداره و سوء سیاست داخلی و خارجی دولت بود؛ بنابراین مطابق صدر ماده پیش گفته هر نماینده می تواند

وزیری را استیضاح کند همچنین ماده های ۱۶۵ ۱۶۱ قانون پیش گفته به انواع آرای نمایندگان مجلس درباره استیضاح و چگونگی رأی دادن و آثار حاکم بر آن پرداخته بود. با پیروزی انقلاب اسلامی و تشکیل مجلس بررسی نهایی قانون اساسی از جمله اموری که در دستور کار آن قرار گرفت استیضاح وزیران بود. اصل هفتاد پیش نویس پس از دولت موقت نیز به امکان استیضاح دولت اشاره کرده بود. پیش نویس بیان شده بررسی در قالب اصل ۸۹ قانون اساسی به تصویب مجلس پیش گفته رسید (صورتج ۲، ص مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۴، صص ۹۱۰-۹۰۱ و ۹۲۱-۹۱۷). پس از تصویب اصل بیان شده استیضاح وزیران در قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی و اصلاحیه های پس آن گنجانده شد و قانونگذار چگونگی اجرای آن را بیان کرد. این احکام اکنون در ماده های ۲۳۰ - ۲۲۲ قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۷۹ با اصلاحات و الحاقات بعدی (آن مورد اشعار قانون گذار قرار گرفته است.

-بررسی استیضاح وزیران در اصل ۸۹ قانون اساسی

طرح استیضاح نمایندگان مجلس عبارت است از بیان نارسایی ها و نارضایتی ها در اجرای سیاستهایی که وزیر یا وزیران در زمینه مشخص دارند در اینجا یک پرونده سیاسی گشوده میشود که در آن نمایندگان استیضاح کننده وزیر یا وزیران را همراه با مؤاخذه، به صحنه سیاسی مجلس فرا میخوانند تا به ایرادهای وارده پاسخ گویند و پس از آن، موضوع اعتماد یا عدم اعتماد مجلس نسبت به آن وزیر یا وزیران بررسی میشود و در خاتمه با اکثریت آرای نمایندگان مجلس تصمیم می گیرد (هاشمی، ۱۳۸۴). پیش نویس بیان شده در این باره بیان میداشت نمایندگان میتوانند دولت را استیضاح کنند. استیضاح در صورتی قابل طرح است که به امضای ده نفر از نمایندگان برسد. پاسخ به استیضاح باید ظرف ده روز از تاریخ تقدیم آن از طرف دولت یا وزیر مسئول داده شود. مجلس پس از استماع پاسخ دولت به دولت رأی اعتماد یا رأی به عدم اعتماد میدهد در صورت، واپسین دولت معزول است و نخست وزیر یا وزیر مورد استیضاح نمیتواند در هیئت دولت بعدی که تشکیل میشود شرکت کند».

این امر مورد اشعار قانونگذار اساسی در قسمت نخس اساسی قرار گرفته است.

قانون اصل ۸۹ مهم ترین نکته قابل طرح درباره استیضاح وزیران مطابق اصل بیان شده، حیطه شمول و دامنه امر استیضاح است قانون گذار اساسی در عبارتی موسع اختیار گسترده ای به نمایندگان مجلس شورای اسلامی اعطا کرده تا در تمام اموری که لازم می دانند به استیضاح وزیر اقدام کنند؛ بنابراین دامنه استیضاح بسیار گسترده بوده و مجموعه ای از اعمال انجام شده، رفتار و موضع گیریها و برنامه ها و تصمیمهای وزیر یا وزیران - اعم از سیاسی، اداری و ... را در بر میگیرد. در این باره ملاک در مسئولیت سیاسی، فقط قانونی بودن یا نبودن اعمال وزیر نیست بلکه ملاکهای دیگری مانند هم ساز بودن با سیاستهای

مجلس به موقع بودن به مصلحت کشور بودن و سودمند بودن عمل نیز در فرایند استیضاح بررسی میشود و مجلس در ابتکار استیضاح وزیر، به ملاک و حوزه خاصی محدود نخواهد بود، قاضی، ۱۳۷۳، ص. ۵۳۶. بنابراین نمی توان مجلس را در تعیین موارد استیضاح به موارد خاصی محدود کرد؛ چرا که مجلس حق کنترل و اعمال نظارت بر دولت را داشته و میتواند درباره تمام مسائل کشور بررسی و اظهار نظر کند. یگانه قید در اینباره آن است که موضوع یا موضوع های مورد استیضاح باید حتماً مربوط به عملکرد آن وزارتخانه بوده، مشخصاً در طرح استیضاح مندرج شده و به اطلاع شخص مورد استیضاح برسد. از جمله دیگر امور مورد توجه قانون گذار در اصل ۸۹ مهلت ده روزه» حضور وزیر مسئول در مجلس است که در فاصله بیان شده بین طرح استیضاح تا تکلیف وزیر مربوطه به حضور و پاسخ گویی، وزیر یا وزیران فرصت آن را خواهند یافت تا با بررسی مورد یا موارد استیضاح نمایندگان خود را برای پاسخ گویی مهیا کنند. بررسی مورد یا موارد استیضاح نمایندگان خود را برای پاسخ گویی مهیا کنند. مضاف اینکه نمایندگان مجلس نیز قادر خواهند بود تا نسبت به بعدهای استیضاح طرح شده، تحقیق و بررسی کرده و خود را برای رأی متناسب آماده کنند به این ترتیب، لازمه برقراری ارتباط منطقی بین حق استیضاح، تکلیف پاسخگویی و رأی مجلس و قوف کامل وزیر یا وزیران و همچنین نمایندگان مجلس از کم و کیف استیضاح است (هاشمی، ۱۳۸۴، ص ۲۱۴). ماده ۲۱۵ قانون آیین نامه داخلی، مجلس هیئت ریسه را به اعلام وصول استیضاح در نخستین جلسه علنی مکلف کرده است. همچنین در ماده ۲۲۳ قانون پیش گفته بیان شده است که افزون بر امضاکنندگان استیضاح دیگر نمایندگان نیز میتوانند تا پیش از طرح استیضاح در جلسه علنی استیضاح را امضا کنند در این جهت امکان پس گرفتن امضای درخواست استیضاح به وسیله نماینده از جمله موارد قابل طرح در اینباره است. اهمیت این امر هنگامی روشن میشود که ممکن است طرحهای مکرری برای استیضاح در مجلس امضا و تحویل هیئت ریسه شود اما در هنگام وصول یا پس از ابلاغ به وزیر برخی نمایندگان به پس گرفتن امضای خود اقدام کنند که این امر می تواند به تشکیک در صحت فرایند استیضاح بینجامد. در هر صورت چنانچه تعدادی از نمایندگان متقاضی استیضاح امضای خود را پس گیرند مطابق تبصره سه ماده ۲۲۳ قانون پیش گفته اقدام خواهد شد. تبصره پیش گفته در این باره مقرر می دارد: «پس از طرح استیضاح در جلسه علنی فقط در صورتی استیضاح از دستور کار مجلس خارج میشود که تعداد متقاضیان استیضاح به کمتر از ده نفر کاهش یابد...». نکته دیگر درباره آیین استیضاح در مجلس شورای اسلامی این که زمانی که وزیر یا وزیران جهت پاسخ به نمایندگان در جلسه مجلس حاضر میشوند، نیازمند درخواست رأی اعتماد مجدد از مجلس نیستند؛ زیرا اگر نماینده ای پس از توضیح و پاسخ وزیر یا وزیران قانع نشده و تصدی وی برای وزارت خانه را مصلحت نداند، می تواند فقط به وی رأی عدم اعتماد دهد. به عبارت دیگر، اعتماد پیشین نماینده یا نمایندگان همچنان به قوت خود باقی است مگر این که نمایندگان در مجموع ادامه تصدی وزیر را لازم ندانند که از راه رأی گیری، رأی به به عدم اعتماد داده و به این ترتیب اعتماد پیشین باطل می شود.

-اصل هشتم و نهم:

۱- نمایندگان مجلس شورای اسلامی می‌توانند در مواردی که لازم می‌دانند هیئت وزیران یا هر یک از وزرا را استیضاح کنند، استیضاح وقتی قابل طرح در مجلس است که با امضای حداقل ده نفر از نمایندگان به مجلس تقدیم شود. هیئت وزیران یا وزیر مورد استیضاح باید ظرف مدت ده روز پس از طرح آن در مجلس حاضر شود و به آن پاسخ گوید و از مجلس رأی اعتماد بخواهد. در صورت عدم حضور هیئت وزیران یا وزیر برای پاسخ، نمایندگان مزبور درباره استیضاح خود توضیحات لازم را می‌دهند و در صورتی که مجلس مقتضی بداند اعلام رأی عدم اعتماد خواهد کرد. اگر مجلس رأی اعتماد نداد هیئت وزیران یا وزیر مورد استیضاح عزل می‌شود. در هر دو صورت وزرای مورد استیضاح نمی‌توانند در هیئت وزیرانی که بلافاصله بعد از آن تشکیل می‌شود عضویت پیدا کنند. ۲- در صورتی که حداقل یک سوم از نمایندگان مجلس شورای اسلامی رئیس جمهور را در مقام اجرای وظایف مدیریت قوه مجریه و اداره امور اجرایی کشور مورد استیضاح قرار دهند، رئیس جمهور باید ظرف مدت یک ماه پس از طرح آن در مجلس حاضر شود و در خصوص مسائل مطرح شده توضیحات کافی بدهد. در صورتی که پس از بیانات نمایندگان مخالف و موافق و پاسخ رئیس جمهور، اکثریت دو سوم کل نمایندگان به عدم کفایت رئیس جمهور رأی دادند مراتب جهت اجرای بند ده اصل یکصد و دهم به اطلاع مقام رهبری می‌رسد.

- اصل سابق مصوب ۱۳۵۸: نمایندگان مجلس می‌توانند در مواردی که لازم می‌دانند هیئت وزیران یا هر یک از وزراء را استیضاح کنند. استیضاح وقتی قابل طرح در مجلس است که با امضای حداقل ده نفر از نمایندگان به مجلس تقدیم شود. هیئت وزیران یا وزیر مورد استیضاح باید ظرف مدت ده روز پس از طرح آن در مجلس حاضر شود و به آن پاسخ گوید و از مجلس رأی اعتماد بخواهد. در صورت عدم حضور هیئت وزیران یا وزیر برای پاسخ نمایندگان مزبور درباره استیضاح خود توضیحات لازم را می‌دهند و در صورتی که مجلس مقتضی بداند اعلام رأی عدم اعتماد خواهد کرد. اگر مجلس رأی اعتماد نداد هیئت وزیران یا وزیر مورد استیضاح عزل می‌شود. در هر دو صورت نخست‌وزیر یا وزرای مورد استیضاح نمی‌توانند در هیئت وزیرانی که بلافاصله بعد از آن تشکیل می‌شود عضویت پیدا کنند.

- بر اساس اصل ۸۹ قانون اساسی، مجلس می‌تواند وزیران را استیضاح کند.

- در صورتی که وزیر مجلس را قانع نکند، با رأی مجلس عزل خواهد شد.

- معیارهای دقیقی برای استیضاح وجود ندارد.

- عوامل سیاسی غالباً تعیین کننده است.

در مجموع، شرایط حقوقی کلی وجود دارد اما معیارها و ضوابط دقیقی برای عملیاتی کردن آن‌ها تدوین نشده است. لذا پیشنهاد می‌شود معیارها و ضوابط مشخصی در این زمینه وضع شود تا فرایندها شفاف‌تر و منطقی‌تر انجام گیرد.

- تعیین مدت زمان انتخاب، عزل و استیضاح وزیران در ایران

الف) انتخاب وزیران:

- وزیران در ابتدای دوره ریاست جمهوری توسط رئیس جمهور منتخب معرفی می شوند.
- معمولاً ظرف مدت ۲ تا ۳ ماه پس از انتخاب رئیس جمهور، کابینه تشکیل می شود.

ب) عزل وزیران:

- رئیس جمهور می تواند در هر زمان وزیران را عزل کند.
- معمولاً عزل وزیران در اواسط یا اواخر دوره ریاست جمهوری انجام می شود.

ج) استیضاح وزیران:

- مجلس می تواند پس از ۳ ماه از تصدی وزیر، وی را استیضاح کند.
- رأی عدم اعتماد مجلس به وزیر منجر به عزل وی می شود.
- معمولاً استیضاح وزیران در اواخر دوره ریاست جمهوری یا در شرایط خاص سیاسی انجام می شود.
- بنابراین زمان انتخاب، عزل و استیضاح وزیران بستگی به شرایط سیاسی و اراده رئیس جمهور و مجلس دارد.

روش پژوهش

این تحقیق از نوع مقاله مروری و بر اساس مطالعه کتابخانه‌های و بررسی متون است که در پایگاه‌های اطلاعاتی مانند IranMedex, IranDoc, Medline, Cochrane, Embase, SID, Medlib, Pubmed, Web of Sciences, Science Direct, Magira جستجو برای دستیابی به مطالعات انجام شد سپس عناوین و چکیده مقالات و در انتها متن کامل مقالات مطالعاتی که از نظر موضوع، کیفیت و روش کار مناسب بودند، مورد ارزیابی قرار گرفتند و در نهایت مطالب به دست آمده به ۳ محور اصلی شرایط و فرایند انتخاب وزیران و عزل وزیران و استیضاح وزیران در حقوق ایران تقسیم شدند.

اهداف پژوهش

انتخاب وزیران در نظام حقوق اساسی ایران تبیین فرایند انتخاب و معرفی وزیران به مجلس شورای اسلامی در چارچوب قانون اساسی تشریح و تحلیل شرایط و صلاحیت‌های لازم برای تأیید وزیران پیشنهادی در مجلس بررسی دقیق قوانین و مقررات مربوط به استیضاح و عزل وزیران در قانون اساسی و آیین‌نامه داخلی مجلس تجزیه و تحلیل فرایند استیضاح و شرایط حاکم بر آن در چارچوب قانونی مطالعه تطبیقی شرایط حاکم بر انتخاب، عزل و استیضاح وزیران در ایران و سایر کشورها ارائه پیشنهادات کاربردی به منظور اصلاح و بهبود فرایندهای مذکور در چارچوب نظام حقوقی شناسایی موانع، چالش‌ها و ابهامات موجود در قوانین و مقررات ذی‌ربط و ارائه راهکار برای رفع آنها

در رابطه با موضوع مقاله مرتبط با بررسی شرایط حاکم بر انتخاب، عزل و استیضاح وزیران، پیشنهادات زیر را می‌توان مطرح کرد:

- بررسی فرایند انتخاب و معرفی وزراء به مجلس و شرایط لازم برای تأیید صلاحیت آنها
- نحوه تشکیل کابینه و انتخاب وزراء

کابینه دولت از چند وزیر و وزارتخانه تشکیل می شود؟ نحوه تعیین و انتخاب وزرا چگونه است؟

کابینه دولت ایران از ۱۸ وزارت خانه تشکیل می شود. وزراء توسط رئیس جمهور معرفی می شوند و مجلس شورای اسلامی به آنها رای اعتماد می دهد و اینکه تا سال ۱۳۹۱ از ۲۱ وزارت خانه تشکیل می شد. در این سال با ادغام بعضی وزارت خانه ها و اضافه کردن وزارت خانه ورزش و جوانان تعداد وزارت خانه ها به ۱۸ رسید. دو قوه مجریه (دولت) و قوه مقننه (مجلس) در انتخاب وزرا نقش دارند. در حال حاضر وزارت خانه های دولت جمهوری اسلامی ایران عبارتند از؛

۱- وزارت آموزش و پرورش ایران ۲- وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ۳- وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران ۴- وزارت امور اقتصادی و دارایی ۵- وزارت امور خارجه ۶- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ۷- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی ۸- وزارت جهاد کشاورزی ۹- وزارت دادگستری جمهوری اسلامی ایران ۱۰- وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح ۱۱- وزارت راه و شهرسازی ۱۲- روزارت صنعت، معدن و تجارت ۱۳- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ۱۴- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۵- وزارت کشور جمهوری اسلامی ایران ۱۶- وزارت نفت ۱۷- وزارت نیروی ایران ۱۸- وزارت ورزش و جوانان

وزراء از سوی رئیس جمهور به مجلس معرفی و با کسب رأی اعتماد کار خود را به عنوان وزیر آغاز می کنند.

- مطالعه دقیق قوانین و مقررات مربوط به استیضاح وزراء در قانون اساسی :

نتیجه گیری و پیشنهادات

الف) نتیجه گیری

با توجه به بررسی های انجام شده در این پژوهش پیرامون شرایط حاکم بر انتخاب، عزل و استیضاح وزیران در حقوق ایران، می توان نتیجه گرفت که در قانون اساسی و سایر قوانین، اصول و چارچوب کلی فرایند مذکور مشخص شده است. بر اساس قانون اساسی، رئیس جمهور وزیران را انتخاب می کند و مجلس می تواند آنها را استیضاح و عزل نماید. اما آنچه در قوانین موجود وجود ندارد، معیارها و ضوابط دقیق و روشن برای چگونگی انتخاب وزراء، شرایط لازم برای تصدی این سمت، و همچنین مبانی و مستندات لازم برای استیضاح و عزل وزیران است. با عنایت به مسئولیت سیاسی مقام های قوه مجریه در برابر مجلس شورای اسلامی نهاد پیش گفته دارای حق نظارت بر این مقام های از راه های گوناگون نظارتی مانند استیضاح وزیران مطابق اصل ۸۹ قانون اساسی است. به رغم اهمیت و جایگاه این ابزار نظارتی در نظام حقوق اساسی با توجه به فلسفه اساسی سازی و تصویب اصل ۸۹ در این جهت ایرادها و چالش های عملی حاکم بر این ابزار، کارآمدی آن را مخدوش و طرح هر گونه استیضاح را کم اثر و گاهی بی نتیجه ساخته است. «محدوده گسترده حیطه شمول و دامنه امر استیضاح وزیران مطابق اصل

۸۹ قانون اساسی»، «حد نصاب پایین برای درخواست استیضاح و آسانی فرایند آن»، «عدم پیگیری و تعیین تکلیف نهایی موارد استیضاح»، مهلت محدود پاسخگویی وزیر مسئول به موارد استیضاح و عدم امکان تمدید مهلت بیان شده با عذر موجه وزیر» از جمله ایرادهای حاکم بر این ابزار نظارتی مهم مجلس شورای اسلامی است. در صورتی که طرح استیضاح به شناخت ناکارایی ها و ایرادها و ارایه راه حل‌های لازم بینجامد، قوه مجریه را تقویت کرده و روابط میان قوا را تحکیم، کند میتواند هدف استیضاح را به ثمر نرساند و جایگاه نظارتی مجلس شورای اسلامی را ارتقا بخشد. در این جهت افزون بر لزوم بازنگری در احکام استیضاح طبق اصل ۸۹ قانون اساسی اصلاح آیین استیضاح در قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، به عنوان یگانه مقرر در این باره، امری لازم و ضرور استتحدید و مقید کردن دایره استیضاح وزیران در اصل ۸۹ به وظیفه های خاص و قانونی آنان و بیان دلایل استیضاح به طور مشخص و دقیق با ادله کافی دقیق و قانونی در طرح استیضاح وزیران، افزایش نصاب نمایندگان به یک پنجم یا یک هفتم مجموع نمایندگان جهت امکان طرح استیضاح در مجلس برای جلوگیری از اعمال مکرر و بی رویه این اختیار نمایندگان لزوم طی دیگر روشهای نظارتی مجلس. از این رو، تدوین و تصویب آیین نامه‌ای جامع و کاربردی حاوی ضوابط و معیارهای مشخص برای فرایندهای مذکور، می تواند نقش مهمی در ارتقای سطح حرفه‌ای گرای، شایسته‌سالاری و حسن اجرای قانون در این حوزه داشته باشد.

ب) پیشنهادات

- ارائه پیشنهاداتی جهت اصلاح فرایند انتخاب و استیضاح وزرا به منظور تقویت جایگاه آنها
- تدوین آیین نامه‌ای مشخص برای تعیین شرایط، صلاحیت‌ها و معیارهای لازم برای انتخاب وزرا
- الزام رئیس جمهور به انتخاب وزرا از میان افراد متخصص و صاحب نظر در حوزه‌های مربوط
- ایجاد شفافیت بیشتر در فرایند انتخاب وزرا از طریق انتشار عمومی سوابق و برنامه‌های آنان
- تعیین معیارها و ضوابط مشخص برای تأیید یا رد صلاحیت وزرا در مجلس
- محدود کردن اختیار مجلس در استیضاح وزرا به موارد تخلف یا بی کفایتی اثبات شده
- الزام مجلس به ذکر دلایل مستدل و مستند قانونی برای استیضاح هر وزیر
- پیش بینی مرجع حل اختلاف بین مجلس و دولت در خصوص استیضاح وزرا
- منع استیضاح وزرا صرفاً بر مبنای اختلافات سیاسی یا جناحی
- بررسی نقش مجلس شورای اسلامی در نظارت بر عملکرد وزرا و میزان اختیارات قانونی آن
- تحدید و مقید کردن دایره استیضاح وزیران در اصل ۸۹ به وظیفه های خاص و قانونی آنان و بیان دلایل استیضاح به طور مشخص و دقیق با ادله کافی دقیق و قانونی در طرح استیضاح وزیران، -افزایش نصاب نمایندگان به یک پنجم یا یک هفتم

مجموع نمایندگان جهت امکان طرح استیضاح در مجلس برای جلوگیری از اعمال مکرر و بی رویه این اختیار نمایندگان لزوم طی دیگر روشهای نظارتی مجلس.

منابع

۱. آقایی طوق، مسلم و همکاران مرزهای تقنین و اجرا در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ چ ۱، تهران: معاونت تحقیقات آموزش و حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری، ۱۳۸۹.
۲. اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری؛ مجموعه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ چ ۶ تهران معاونت پژوهش، تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۸۶.
۳. اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی؛ صورت مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ ج ۲، چ ۱، تهران: اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۴.
۴. بوشهری جعفر؛ مسائل حقوق اساسی؛ تهران: نشر دادگستر، ۱۳۷۶.
۵. پروین، خیرالله و فیروز اصلانی؛ اصول و مبانی حقوق اساسی؛ تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۱.
۶. تمیمی فاطمه؛ نظارت سیاسی و اداری بر اعمال دولت در نظام جمهوری اسلامی ایران؛ پایان نامه کارشناسی ارشد تهران دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۴.
۷. دفتر بررسیهای حقوقی؛ «استیضاح؛ ژرف کاوی یک پدیده فصلنامه مجلس و راهبرد، ش ۲۵، ۱۳۷۷.
۸. راسخ محمد؛ نظارت و تعادل در نظام حقوق اساسی؛ تهران: انتشارات دراک، ۱۳۸۸. زارعی، محمدحسین؛ «جایگاه نظارتی
۹. مجلس شورای اسلامی و اصول حاکم بر آن» گزارش پژوهشی دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی شماره مسلسل ۷۵۳۳، ۱۳۸۴.
۱۰. طبری قاضی فاطمه و همکاران استیضاح در نظام سیاسی ایران؛ تهران: انتشارات روزنگار، ۱۳۸۰.
۱۱. علیخانی، علی اکبر نظارت در نظام جمهوری اسلامی ایران فصلنامه دین و ارتباطات، ش ۲۳، ۱۳۸۳.
۱۲. عمید زنجانی، عباس علی و ابراهیم موسی زاده نظارت بر اعمال حکومت و عدالت اداری تهران انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۹.
۱۳. فریادی، مسعود؛ «بررسی جایگاه استیضاح وزیران در حقوق اساسی ایران»؛ فصلنامه اطلاع رسانی حقوقی دوره جدید، س ۶، ش ۱۳، ۱۳۸۷.
۱۴. قاضی شریعت پناهی، سیدابوالفضل؛ حقوق اساسی و نهادهای سیاسی؛ چ ۱۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۳.
۱۵. بایسته های حقوق اساسی؛ چ ۱۶، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۳.

۱۶. کرمشانی، صبریه؛ بررسی کارآمدی مجلس شورای اسلامی در حوزه نظارت؛ پایان نامه کارشناسی ارشد تهران دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
۱۷. مرکز تحقیقات شورای نگهبان؛ مجموعه نظریات شورای نگهبان تفسیری و مشورتی درباره اصول قانون اساسی به انضمام استفساریه ها و تذکرات (۱۳۸۸-۱۳۵۹)؛ چ ۲ ویرایش اول، تهران اداره چاپ و انتشارات معاونت تدوین تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۸۹.
۱۸. مجموعه نظریات شورای نگهبان در مورد مصوبات مجلس شورای اسلامی، دوره اول (خرداد ۱۳۵۹ تا خرداد ۱۳۶۳)؛ چ ۱، تهران ان اداره چاپ و انتشار معاونت تدوین، تنقیح، و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۹۰.
۱۹. مزی، مایکل؛ «روابط قوای مقننه و مجریه بخش مطالعات پارلمانی ترجمه: حسن و کیلیان؛ فصلنامه مجلس و راهبرد، ش ۵۲، ۱۳۸۵.
۲۰. موسی زاده، ابراهیم و همکاران؛ دادرسی اساسی در جمهوری اسلامی ایران، اصول قانون اساسی در پرتو نظرات شورای نگهبان (۱۳۸۹-۱۳۵۹)؛ تهران: اداره چاپ و انتشارات معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری ۱۳۹۰.
۲۱. مهرپور، حسین؛ مختصر حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۷.
۲۲. «نظری بر تفسیر شورای نگهبان پیرامون رأی عدم اعتماد» فصلنامه حقوقی دادگستری، ش ۱، ۱۳۷۳.
۲۳. هاشمی، سیدمحمد؛ حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ ج ۲، ۱۶، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۴.